

Deruta markové měny bude mítí dlouho vliv na francouzský i belgický frank, poněvadž na splnění mírových závazků se strany Německa bude závislo povznesení obou těchto těžce vyčerpaných zemí.

Těžké hospodářské důsledky světové války házejí všude svoje černé stíny a válka polkračuje na hospodářském poli dále, ovšem ne mezi stejnými soupeři.

Přechod k mírovému hospodářství je mnohem komplikovanější než vstup do válečného stavu, poněvadž mají býti napraveny pětileté škřichy proti účelům hospodářského snažení lidstva.

Po převratu.

14. Přebat z 28. října 1918 politicky proveden byl hladce. Daleko obtížnější bylo uspořádání věci hospodářských.

V předešlé kapitole uvedl jsem příčiny, jak došlo k hospodářskému rozvratu v Rakousko-Uhersku, jehož částí byl náš stát. Ze dvou států různě hospodářsky spravovaných vznikl: Čechy, Morava a Slezsko z Rakouska, Slovensko z Uher. Vyjímaje pronikavější hospodářství válečné, zavedené v Rakousku, nebylo v koncích, k nimž se v obou státech došlo, rozdíl.

Prvým úkolem finanční správy musilo býti, aby chyby, které byly páčány za války, byly odstraněny, nebo aby v nich nebylo pokračováno. K tomu směřovala první opatření.

15. Neměly se dále tisknout bankovky pro krytí výloh státní správy.

Pronikavější opatření nebylo možno provésti hned na počátku, poněvadž jednak hranice nebyly

určeny, zněmčené území nebylo ještě podrobeno naší svrchovaností a Slovensko mělo být teprve obsazeno.

Avšak také hospodářsky zachvátila náš život úžasná thesaurace bankovek. Přes chromný převýdaj bankovek nestačila rakousko-uherská banka tisknout. Objevily se tyto mesnáze:

a) Nedůvěra k poštovní spořitelně vídeňské vyvolala agítaci proti posílání peněz složnými lístky, takže jedno veliké zařízení, jímž placení hotovými se obmezuje, chekové řízení poštovní spořitelny odpadlo a oběh vyžadoval nových platidel.

V poradě v Národním výboru všichni poštovní odborníci vylučovali myšlenku, že by mohla být rychle zřízena poštovní spořitelna, poukazovali na obtíž vytištění tiskopisů, knih, obstarání personálu. Tuto obtíž rozřešil jsem návrhem, že může být užíváno starých složných lístků. Ten, kdo je červeně křížkem přetrhne, dává poštovnímu úřadu rozkaz, aby složní lístek zaslal naší poštovní spořitelně do Prahy. Zde otevře se pro dotyčného majitele účtu konto, číslované stejně jako bylo staré konto u poštovní spořitelny vídeňské, plat oznámí se majiteli konta, který bude moci chekem vídeňské spořitelny u naší z těchto pohotovostí poukazovat, takže by bylo potřebí natisknouti jen kontové archy a lístky, oznamující konané platy a výplaty.

Návrh přijat, vyslání úředníci do Vídně, aby poštovní spořitelna uvolnila úřednictvo pro nás a dne 20. listopadu 1918 fungovala naše spořitelna poštovní v Jindřišské škole. Organizace přechodná se osvědčila a na definitivní bylo pracováno.

Nebyla, bohužel, přičleněna ministerstvu financí, kam náleží jako státní ústav šekový. Veliké úkoly, které bych jí byl rád svěřil a které by bývaly velikou

podporou pro potírání inflace a řešení převýdaje bankovek, nemohl jsem provést. Jsem však přesvědčen, že tento ústav bude přičleněn v budoucnosti tam, kam náleží, t. j. do ministerstva financí, obzvláště až zmenší se počet ministerstev sloučením ministerstva pošt s ministerstvem železnic v ministerstvo dopravní.

Toto opatření přineslo trochu úlevy v nedostatku platidel.

b) Thesaurace hotových peněz byla podporována tím, že vídeňská spořitelna poštovní nefungovala, poněvadž poštovní úřady naše odmítaly výplaty pro ni nemající krytí (poštovní spořitelna byla vůči našemu obvodu hospodářskému pasivní, t. j. bylo u nás více vypláceno než na vkladech na složných listcích přijato), takže ústavy i firmy udržovaly větší pohotovosti. Rovněž filiálky rakousko-uherské banky nedostávaly dostatečné dotace a nemohly vyplácet. Mimo to ovšem spousta oněch zbabělců, kteří při každé změně vybírají peníze a schovávají je do punčoch a truhel, uvítalo naši samostatnost tím, že ji způsobovali nesnáze, nedávající do oběhu bankovky přijaté, nýbrž schovávající je.

Byl jsem sice toho názoru, že tento stav pomine, že oběživa máme nadbytek a že vyleze ze skrýší. Pro všechny případy mělo však býti učiněno opatření zavedením náhradních platidel obchodních dle zákona usneseného v Národním shromáždění na návrh prof. Engliše, dne 19. listopadu 1918, č. 49 sb. z. a nař. Podstatou jeho bylo, že by Zemská banka vydávala pokladniční poukázky na rovné sumy 10, 20, 100, 1000 korun s nuceným oběhem na základě eskontu 90denních směnek neb lombardu cenných papírů, takže by tato platidla byla plně kryta. Směnky a úvěry mohly by býti placeny v korunách,

avšak tyto koruny nesměly by býti vydány zpět, nýbrž ponechány v pokladu, kryjícím oběh náhradních platidel. Stát dal by v papírových korunách Zemské bance 25 mil. korun a vydané pokladniční poukázky musily býti do jedné čtvrtiny kryty bankovkami. Hlavní zásadou tedy bylo, že obíhající náhradní platidla musila býti plně kryta a to bankovkami rakousko-uherské banky a směnkami a lombardem. Oběh přízpůsobil by se potřebě obchodu a průmyslu.

Tohoto zákona nemusilo býti použito ani v této době, ani po okolkování bankovek, poněvadž mezitím thesaurace přestala, jak dále ukážu.

c) Tím však pomozeno by nebylo ihned, poněvadž přípravy s tiskem náhradních platidel — z nichž zbyla přední strana nynější stokorunové státovky, ostatní zničeny — trvaly příliš dlouho. Potírání nedostatku oběživa následkem thesaurace musilo býti prováděno jinak.

Převrat stal se v plné cukerní kampani. Rakousko-uherská banka nestačila tisknout a nemohla vypláceti ani žirové účty, ani splatné pokladniční poukázky. Chtěla proto zavést 10.000korunové bankovky a 25- a 200korunové, po jedné straně litograficky tištěné bankovky (s prozatímní platností do 30. června 1919). Odmítl jsem uznati tato platidla a uveřejniti o nich vyhlášku.

Přes veliký nedostatek oběživa sáhl jsem raději k tomu, že jsem dne 14. listopadu zakázal té doby již hlavnímu ústavu rakousko-uherské banky v Praze a všem filiálkám na území republiky výplatu ze žirových účtů, leč se svolením ministerstva financí, vyhradil jsem tyto výplaty jen na placení mezd a úřednických platů v závodech, jestliže financující banka prokázala, že nestačí k tomu její pokladniční

hotovosti, poněvadž bylo zjištěno, že banky hromadily hotovosti z obavy před eventuelním runem. Mezdní a platové výkazy musily býti předkládány a potvrzovány politickými úřady.

Ostatní platy měly býti sečkány, neb placeny připsáním na účtě u banky neb ústavu peněžního.

Kdyby byly žirové účty vypuštěny, byla by v oně době nastala opět značná nová thesaurace bankovek.

d) Důsledkům, uvedeným pod 10. a), že totiž do válečných půjček ukládáno i jmění úsporné i provozovací kapitál, takže v době mírové budou lombardem u rakousko-uherské banky přeměňovány půjčky válečné na peníze, čelil jsem dne 14. listopadu tím, že jsem — po marném jednání s centrálou banky — zakázal lombard válečných půjček u hlavního ústavu v Praze a u všech filiálek rakousko-uherské banky v republice a zrušil právo platiti válečnými půjčkami daně. V generální radě rakousko-uherské banky byla dne 7. listopadu podána zpráva, že za jediný den bylo lombardováno v býv. území rakousko-uherském za 609 milionů válečných půjček. Bylo tedy zřejmo, že skutečně tato přeměna půjček na hotovosti se děje. Rakousko-uherská banka odmítla všeobecně zakázati lombard válečných půjček, jakož i stanoviti přísné podmínky pro úvěrní schopnost podavatelů. Provedl jsem tedy opatření sám v obvodu republiky.

Opatření toto bylo tím potřebnější, že rakousko-uherská banka produkovala prohlášení bývalých rakouských vlád, že stát bance ručí za škody, které by jí vznikly lombardem válečných půjček. Závazek ústavně sice neplatný, ježto by bylo třeba zákona, ale republika musila učiniti projev, že nesouhlasí s celou politikou lombardní, jak prováděna v Rakousku.

Důsledek tohoto opatření byl vývoz válečných půjček do Vídně a lombardování jejich u centrály. Důsledek tohoto opatření objevil se při převzetí obchodů rakousko-uherské banky bankovním úřadem ministerstva financí, o čemž bude níže řeč.

e) Abychom měli přehled o činnosti rakousko-uherské banky v její centrále vídeňské, vznesl jsem žádost, aby banka uznala, že nyní mají právo dozoru také komisaři národních států a jmenoval jsem za souhlasu banky komisařem republiky odb. přednostu Valmíčka. Toto jmenování ukázalo se ihned potřebným.

Vláda Lammaschova domáhala se toho, aby směla další zápůjčkou u rakousko-uherské banky vyčerpati úvěr, povolený bývalým rakouským parlamentem, obnosem 2 miliard korun. Vzepřel jsem se tomuto úvěru, dokazoval, že by banka mohla ho povoliti a v bankovkách vyčerpati jen tehdy, kdyby všechny státy národní daly k tomu svoje ústavní svolení. Přes tento náš protest rakousko-uherská banka tento 2miliardový úvěr povolila. Později přišla s úvěrem 1800 milionů vláda rakouská, což našim přičiněním padlo.

Tento náš odpor proti dalšímu tisku bankovek na půjčky státní vedl k ustanovení mírové smlouvy, že za bankovky po 27. říjnu 1918 vydané stát náš neručí.

f) Rakousko-uherská banka neuvolňovala svých zárovňových účtů a také jako místo odúčtovací fungovala následkem toho nedostatečně. Důsledkem toho udržovaly banky značné hotovosti pokladniční. Aby toto vyrovnávání bez skutečného, efektivního placení bylo podporováno — což bylo tím nutnější, že mladá poštovní spořitelna přesně nefungovala — zří-

dily banky odúčtovací banku pro sprostředkování placení bez hotových.

g) Běžná vydání měla být kryta půjčkou Národní Svobody, usnesenou Národním výborem dne 5. listopadu 1918 do výše 1 miliardy, která však vy-psána byla jen obnosem 500 mil. K.

h) Současně s těmito opatřeními započato s intensivním vymáháním daní, obzvláště daně z válečných zisků. Trvaly sice závady, které byly za Rakouska: berních a finančních úředníků užíváno dále k rekvisicím, ke kontrole mlýnů a podobným pracím, pro ně císně snad výnosnějším, avšak stát ztrácel chromné obnosy tím, že nebyly včas vybírány a předepisovány daně. Bylo ještě v prosinci jen v Čechách zaměstnáno u vyživovací služby 300 úředníků berní správy a 800 úředníků berních. Zápas o jejich navrácení nebyl lehký, poněvadž správa berní byla odvislá od správy politické, okresní hejtmán byl vlastně přednostou berních správ a berních úřadů. Ke všemu tomu přibylo vyplácením podpor v nezaměstnanosti berním úřadům ohromně mnoho pokladniční práce.

Snážil jsem se proto jednak povznést morální sílu berního úřednictva tím, že jsem vymohl jejich zařazení do třídy C a tím otlčnil dávnou křivdu, páchanou právě na úřednictvu v zemích českých, jednak odloučení berní správy od správy politické, a provésti novou samostatnou její organizaci. Obojí bylo provedeno.

Na tom však nebylo lze přestatí, poněvadž vybudování nové organizace berní správy již vzhledem k nedostatku personálu a dorostu trvati bude několik let. Reforma souvisí mimo to velmi úzce s úkoly poštovního úřadu chekového a budoucí cedulové banky, kteréžto dvě organizace musí zmenšiti pokladniční

službu berní a uvolnití berní úřednictvo, které má dobré předběžné vzdělání a inteligenci, aby mohlo pracovat v jednodušších úkolech berní správy. Vedlo by daleko, abych rozvínoval zde svůj plán organizace berní správy a finanční služby vůbec.

Chci tím jen naznačit, že bylo potřebí rychle utvořit organizaci jinou, s použitím všech sil neúřednických nebo ne trvale úřednických, aby zachyceny byly válečné zisky, aby berní správy dostaly rozvětvený pomocný a současně kontrolní orgán pro rychlé vyměřování daně z válečných zisků, již měly býti odssávány přepjaté důchody.

Za tím účelem zřízen revizní odbor při ministerstvu financí. Nejprve na zkoušku a když se věc osvědčovala, jako trvalá instituce, jako zvláštní odbor ministerstva financí, který však měl svoje revizní oddělení v Brně a v Bratislavě, kdež pro Slovensko zřízeno generální ředitelství finanční. Revizní odbor vykonal velikou práci jak po této stránce, tak poději při provádění finančního plánu.

Nové daně nemohly býti zaváděny pro neurčitost území a pro nedostatečnost správy veřejné, která musila býti teprve budována.

i) Vázané hospodářství válečné bylo zachováno, zřízeny různé ústředny, které byly pověřeny jednak likvidací starých rakouských centrál, jednak válečným hospodářstvím. Odstranění válečného hospodářství ihned nebylo možno, poněvadž bylo potřebí učiniti si přehled o hospodářském stavu u nás i za hranicemi. Avšak k jejich odstranění mělo se pracovatí plánem hospodářským. Průběhem doby upadly i tyto ústředny do chyb starých rakouských centrál a prokázalo se tím, že chyba nespočívá ve státě a lidech, nýbrž v systému samém, že nemožno je ústředně ovládnouti rozmanitost hospodářského ži-

vota, že nelze dekretovati věci, které odporují hospodářským principům a že složitost hospodářského života vyžaduje nutně dělbu práce, zájmu, spolupráci velikého množství mozků vedenou nejen abstraktním veřejným blahem, nýbrž konkrétním soukromým zájmem.

Setrvalo se také přes můj odpor při konsument-ských subvencích, při zákazu zvyšování činží, zavedeny trvalé podpory v nezaměstnanosti (ač byly zdůvodněny jen pro dobu náhlé demobilisace), vypláceny bez provedení kontroly podpory vyživovací a tak vznikaly důchody bez práce, hromadné státní almužny, jež prodlužovaly jen válečnou chorobu.

k) Vývoz i dovoz měl býti kontrolován. Doprava zboží z území republiky a na území republiky byla vázána na povolení vývozní, resp. dovozní. Pro některé předměty byl zakázán vývoz vůbec. Toto opatření bylo nutno z důvodů zásobovacích, valutních a kontrolních vůbec, poněvadž byla právem obava, že by nebylo nějaké systematičnosti. Valutní obtíže překonávány přechodně smlouvami kompenzačními. Pro dovoz potravin uzavřena v Americe půjčka do výše 54 mil. dolarů, která byla nejprve povolena do výše 43 mil. dolarů, v červnu 1919 pak zvýšena na 54 mil. dolarů a vyčerpána 58 mil. Mimo to uzavřena v této zásobovací periodě s americkou armádou půjčka 16 mil. dolarů, zakoupeno 30.000 tun pšenice argentinské za cukr, koupeny v Polsku brambory za cukr, množství potravin v Jugoslávii rovněž kompenzačně, ryže a slanina ve Francii za cukr.

Přes všechna tato opatření mezinárodní kurs koruny klesal. Rakousko přes protesty naše vypůjčovalo si dále papírové peníze od rakousko-uherské banky a sráželo kurs koruny na mezinárodním trhu.

Rakousko-uherská banka byla nadále devisní ústřednou, ale neměla již důvěry, ani vlivu, takže jí nebyly devisy odváděny a přidělování devis, centralisované do Vídně, nebylo výhodné a přehledné.

Bylo proto nutno pověřiti funkcí devisové ústředny domácí ústav dříve ještě než bude vlastní plán prováděn. Zemská banka nechtěla a do jisté míry ani nemohla této funkce převzít. Zvolena k tomu v lednu 1919 nová odúčtovací banka, v níž byly Zemská banka a obchodní banky zastoupeny.

1) Ke konci prosince thesaurace přestala a začaly se peníze hromaditi v bankách a spořitelnách. Úroková míra klesala. V lednu snížena úroková míra na 1% a vklady s nechtí přijímány. Škodlivost thesaurace začala se objevovati svým druhým způsobem: působila náhlý přebytek peněz, pro něž nebylo umístění. Za chvíli byla by způsobila přivoditi nedostatek platidel, kdyby nějaká událost způsobila nedůvěru těchto bojáců.

Tento stav peněžního trhu byl způsobilý k tomu, aby provedeny byly přípravy k mému finančnímu plánu.

Finanční plán.

16. Stav měny vybavoval vzpomínky historické a u nás obzvláště státní bankrot z r. 1811. Bylo dosti těch, kdož radili veřejně ku provedení zákonného znehodnocení papírové koruny a to znehodnocení, odpovídajícímu skutečné nynější nákupní síle její oproti její nákupní síle předválečné.

Z historických devalvačních pokusů zákonem provedených nehodil se však na naše poměry žádný. Assignéty francouzské revoluce, které převýdajem